

år om annet, for dyrkingsomkostningene her ble små. Etter de priser som var da, kom oppdyrkingen + kalking og første gangs gjødsling på vel kr. 90,00 pr. dekar. Dertil gruskjøringen på halvdel av feltet med kr. 42,50, i alt ca. kr. 135,00 pr. dekar. Utgifter til avløpskanal er da ikke medregnet.

OM STIKKTORVDRIFT

Av konsulent Osc. Hovde.

(Forts. fra hefte 4, 1944.)

III. Rasjonell stikktdrft.

A. Planlegging.

Den første betingelse for å kunne utnytte en brenntorvmyr rasjonelt er å legge plan for såvel avtorvingen av myra som for den senere utnyttelse av det avtorvede areal. En bør derfor nøye undersøke myras dybde og dreneringsforhold samt undergrunnens art før en bestemmer seg for en avtorvingsplan. Det er i mange tilfelle nødvendig å foreta omfattende boringer og nivellement. Det sikreste grunnlag for planen får en ved å oppta boringsskart med angivelse av fortovingsgrad m. v. i de forskjellige dybder ført i en særskilt boringstabell. Når det gjelder større anlegg, bør kartet være kotelagt, helst med $\frac{1}{2}$ m ekvidistanse. Avløpsforholdene må nøye undersøkes. Det er av den aller største betydning at myra kan tørlegges etter avtorvingen, da en ellers vil få et tjern eller en sump. Hvis det ikke er økonomisk gjennomførlig å opparbeide tilstrekkelig dypt avløp, bør det ikke torves dypere enn at myra blir tørr nok for den kultur det kan bli tale om. En må være oppmerksom på at myr synker sterkt ved grøfting. Unntaksvis kan pumpeanlegg komme til anvendelse.

Her er tatt med eksempel på et kart (fig. 5) med tilhørende boringstabell. Kartet opptas lettest med små hjelpemidler (målebånd og vinkelprisme) ved å rute opp feltet (myra) ved rette linjer som skjærer hverandre i rette vinkler og pele av alle skjæringspunktene. Rutesidenes lengde kan varieres etter den nøyaktighet en ønsker. Det vanlige blir fra 10 til 50 m. På denne måte kan en også få konturene av myra innmålt. Ved alle peler måles dybder og undersøkes fortovingsgrader m. v. som innføres i tabellen. På kartet skrives gjerne bare borpunktets nummer. Eventuelle avløp under-

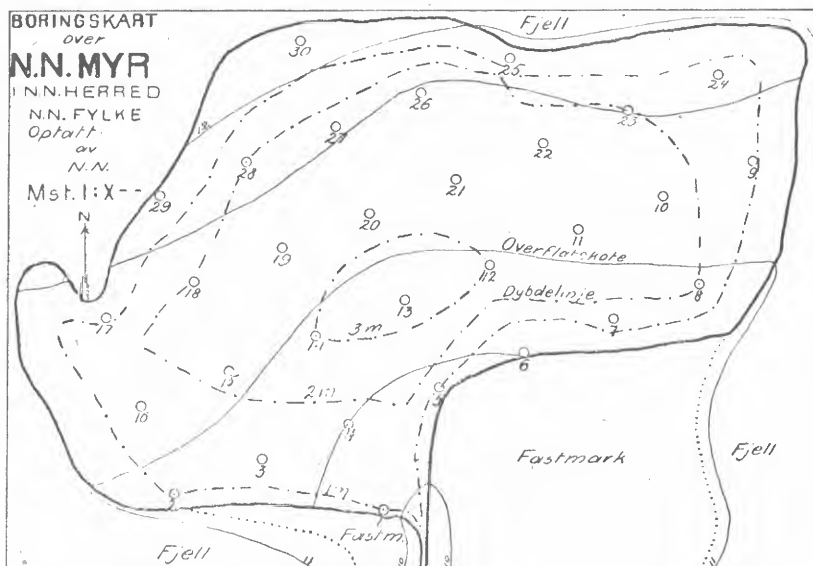

Fig. 5. Eks. på boringskart.

søkes i detalj og noteres særskilt. For å få fram overflateforholdene bestemmes høyden ved hver pel ved nivellement, og mindre ujevnheter noteres. Det kan ofte være nødvendig å nivellere opp avløpskanaler særskilt.

Resultatet av kartnivellementet inntegnes ved overflatekoter. For å få fram bunnens hellingsforhold — som jo er det viktigste —, kan på arbeidskopier avsettes bunnkoter, hvis høyde framkommer ved å trekke myrddybden fra overflatehøyden. Endelig bør en tegne inn dybdelinjer for hver meter for oversiktens skyld og for lettere å kunne regne ut torvmassene. En får da angitt arealet av myr med ens dybde og kan regne ut kubikkmassen av torvlag med samme tykkelse. En kan også regne ut kubikkmassen av hver rute (søyle) ved å ta middelverdien av hjørnedybden som middeldybde eller bruke borpunktene som rutemidtpunkter og disses dybde som middeldybde.

Boringstabell

til boringskart over N. N. myr i N. N. herred, N. N. fylke.

Bor-pkt. nr.	Fortorvingsgrad (H), dybde i m							Dybde i m	Undergrunn	Merknader
	0,5	1	1,5	2	3	4	5			
1.	H 4	—	—	—	—	—	—	1,0	Sand	—
2.	H 6	—	—	—	—	—	—	1,0	Fjell	—
3.	H 5	H 6	H 6	—	—	—	—	1,5	Grus	—
4.	H 5	H 5	H 6	—	—	—	—	1,8	Sand	—

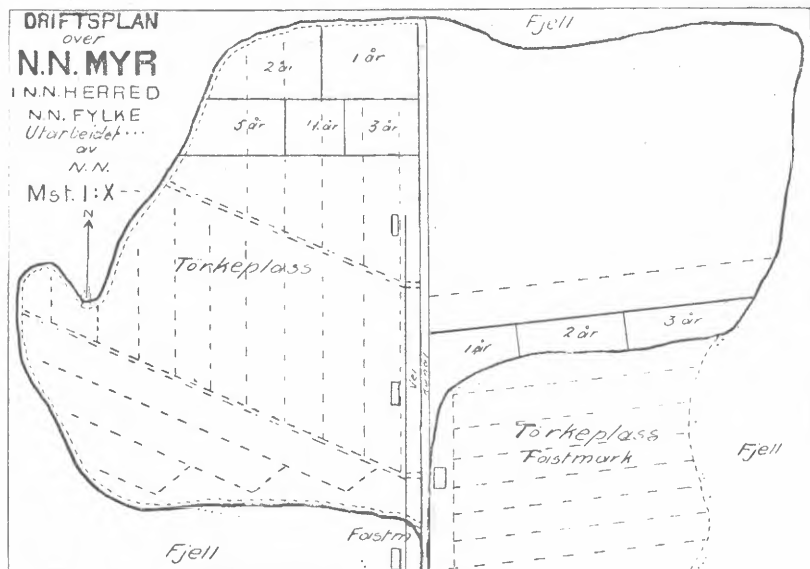

Fig. 6. Eks. på driftsplan.

Etter å ha foretatt de nødvendige forundersøkelser utarbeides driftsplan for myra (fig. 6) omfattende såvel myras avtorving som utnyttelse før og etter avtorvingen. Denne plan går i første rekke ut på anlegg av nødvendige veger, kanaler og grøfter. Videre inndeling av myra i forskjellige felter alt etter de avtorvingsmåter som vil bli brukt og endelig plasing av torvhus og brakker. På større myrer må en passe på å legge planen slik at den ikke ødelegger eventuelle maskintorvfelter, hvis maskintorvdrift kan komme på tale.

Det har vært en god hovedregel at en myr skal avtorves fra høyeste kant. Denne regel er imidlertid i de færreste tilfelle overholdt. Det er heller ikke absolutt nødvendig, hvis en har klart for seg betingelsene for en rasjonell utnyttelse av såvel myra som torva. Den første ufravikelige betingelse er at torvgrava kan holdes tørt under arbeidet. Det er altså nødvendig å ha en avløpsgrøft (kanal) hvis bunn ligger lavere enn noe sted i torvgrava. Til denne avløpsgrøft må en til enhver tid kunne lede vann fra det avtorvede areal. En annen betingelse som imidlertid ikke er helt ufravikelig, er at vannet i torvgrava skal kunne bringes til å stige høyest mulig om vinteren for på en lettvinnt og effektiv måte å stenge telen ute fra torvbenken.

Avtorvingen skjer da best på en av følgende to hovedmåter:

1. Avtorving fra høyeste kant (til venstre på fig. 6). Denne framgangsmåte er den beste, hvor en er henvist til å bruke

myr som tørkeplass. Den oppfyller begge de foran oppstilte betingelser. Avløpsgrøfta må her tas tvers over myra, eller helst i en kant av denne, hvis dybdeforholdene tillater det. Den del av myra som er nødvendig til tørkeplass dreneres og planeres. Det bør fortrinnsvis brukes lukkede grøfter forat passasjen på myra kan skje uhindret. Foruten tørkeplassen har også torva ofte godt av grøfting. Derved vil myra synke sammen, så torva blir fastere.

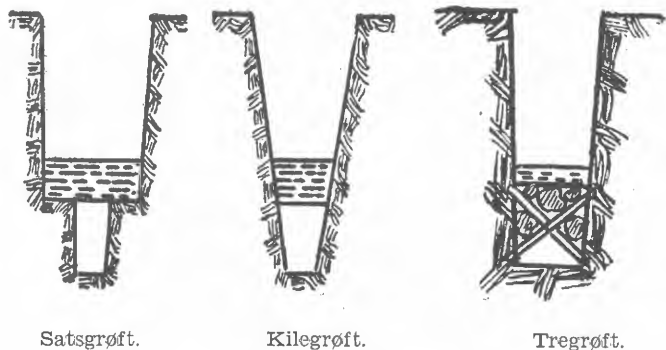

Fig. 7. Grøftetyper på myr.

Av grøftetyper på myr er de som er skissert i fig. 7, de beste. Satsgrøfter nyttes i fast myr, mens kilegrøfter eller tregrøfter er best hvor myra er løs og vannsprengt, så det er vanskelig å få sidene til å stå. Også trerør er bra på myr såvel før som etter avtorvingen. Grøftene bør gjøres ca. 1 m dype og gis lite, men jevnt fall. Avstanden mellom grøftene avhenger av myras fasthet og gjennomtrengelighet for vann. I de fleste tilfelle vil 10—15 m være passende. Sugegrøftene gis avløp enten i en samlegrøft eller i avløpsgrøfta (kanalen). Som stikkrenner brukes trelyrer av 3 eller 4 sammenslåtte bord.

Hvor flere er henvist til å torve på samme myr kan det være praktisk å bruke åpne grøfter som grense mellom hver eier. Hvis teigene ikke er bredere enn 20—25 m, vil de åpne grøfter som regel være tilstrekkelig drenering for tørkeplassen.

Planeringen av myras overflate er også viktig. Denne består i å jevne myroverflata mest mulig med en flåhakke eller tuveøks.

Adkomstveg og nødvendige torvhus blir som regel å plasere i den kant av myra som ligger lengst fra torvgrava. Det er ofte praktisk å anlegge veg langs avløpskanalen. Torvhusene kan da flyttes langs vegen etter som avtorvingen skrider fram.

Når feltet således er grøftet og planert, kan stikkingen begynne. Den utføres langs en rett kant, således at torvbenken, som skal stå vinteren over, blir kortest mulig. Det vil si at det stykke som årlig skal avtorves, gis mest mulig kvadratisk form. Det avtorvede areal

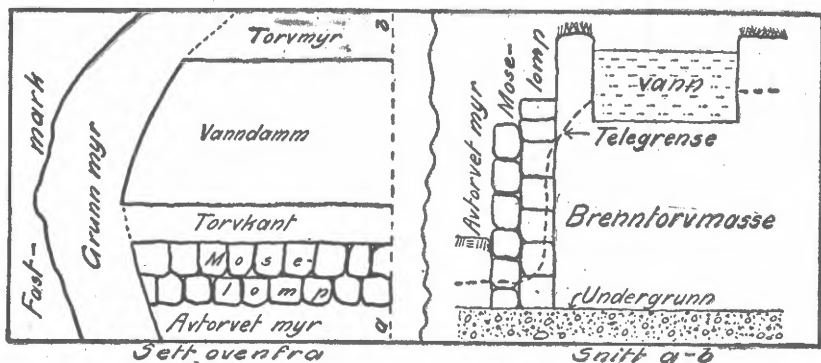

Fig. 8. Dekking av torvbenken.

må etter hvert planeres og kan så grøftes og dyrkes eller nyttes på annen hensiktsmessig måte, f. eks. til tørkefelt.

Ved avtorving fra høyeste kant av myra vil stikkingen falle forholdsvis tung, idet den rå torv, iallfall de første år, må løftes fra torvbenken og opp på myrkanten. Men transporten til tørkefeltet vil jo kunne skje unna bakke. Dette er dessuten den beste måte hvorpå en kan økonomisere med brenntorvmyra. Hvis en nemlig om høsten tetter avløpsgrøfta, så torvgrava fylles med vann, vil ikke telen ødelegge nevneverdig av torvbenken om vinteren. Dessuten vil myra være tidligere ferdig til stikking om våren, når vannet igjen tappes ut ved å åpne avløpsgrøfta.

2. Avtorving fra laveste kant (til høyre på fig. 6). Hvor det finnes fastmarksjord, berg eller avtorvet myr som er skikket til tørkeplass, er denne framgangsmåte å foretrekke. Det blir da å finne myras beste avløpssted og avtorve herfra. Myra bør som regel ikke grøftes for mer enn 4—5 års produksjon framover. Ved sterk grøfting vil nemlig myra i det lange løp formolde og tape sammenholdsevnen, iallfall i de øvre lag. Men skaden ved grøfting av brenntorvmyr er sterkt overdrevet. Derimot må det avtorvede areal, etter hvert som avtorvingen skrider fram, grøftes fullstendig og planeres etter hvert. Grøftingen av dette blir i de aller fleste tilfelle å utføre som stein- eller rørgrofter. I enkelte tilfelle, hvor det avtorvede areal tenkes brukt til skogkultur, kan brukes åpne grøfter.

Avtorving fra laveste kant byr på store fordelere arbeidsmessig sett. Den rå torvmasse, som jo for en stor del består av vann og veier 5—6 ganger så meget som tørr torv, flyttes ned fra torvbenken og transporteres videre vesentlig unna bakke. I de fleste tilfelle kan en dessuten her nytte hest til utkjøring av råtorva. Men en vil ved denne framgangsmåte få «frostbenk», idet en oftest er avskåret fra

å sette torvgrava under vann. Teledannelse fra siden kan dog for en stor del hindres ved å dekke torvbenken med et lag mose- eller graslomp etter avsluttet stikking. En praktisk framgangsmåte for våre myrer med noe moselag er om høsten å stikke av det øverste torvlag på neste års benk og nytte denne torv til å kle med. Det bør settes igjen en smal torvkant (ca. $\frac{1}{2}$ m) til å holde på vannet som vil samle seg i det avflekkelede parti og derved stenge telen ute (fig. 8).

Kombinasjoner mellom avtorving fra høyeste og laveste kant kan i enkelte tilfelle være praktisk og påkrevd. Og som regel er det mange muligheter. Og flere kan være brukbare når de bare gir høve til å nytte ut torva og det avtorvede areal.

For større anlegg, hvor et betydelig areal avtorves i løpet av få år, er det praktisk å stikke torva i grøfter og utvide disse til begge sider med ca. 1 m årlig. Derved blir transporten til tørkefeltet (mellom grøftene) kortest mulig.

Av planleggende eller forberedende arbeide må også nevnes utarbeidelse av en årlig driftsplan som må baseres på hvor meget torv en tenker å produsere i sesongen. I de fleste tilfelle kan ikke eller bør ikke det øverste lag av myra nyttes til brensel. Dette lags mektighet kan være vidt forskjellig, fra en spadedybde til et par meter. Dette lag må da fjernes over et areal som tilsvare den råtorvmasse som behøves for å gi en viss torvmengde. For disse beregninger er lokale erfaringstall sikrest. I mangel av slike kan en komme noenlunde nær det riktige ved å regne at 1 m³ råtorv gir 0,5 til 0,75 m³ tørr stikkatorv, alt etter råtorvas omdannelsesgrad (se foran). Den beste torva krymper mest. Som anført tidligere utgjør et årsbrensel ca. 50 hl tørr torv pr. person. En vanlig familie på 4 å 6 medlemmer skulle altså trenge fra 20 til 30 m³ tørr stikkatorv pr. år for å dekke hele brenselsbehovet. Det svarer til 30—60 m³ råtorv. Når en så kjenner myras dybde, er det en lett oppgave å beregne hvor stort areal som kreves i et gitt tilfelle.

B. Stikkingsmåter.

Stikkatorv kan framstilles enten for hånd eller med maskin. Noen hensiktsmessig stikkatorvmaskin har vi imidlertid ikke, så her skal utelukkende omtales håndstikking.

I tidens løp har torvstikking for hånd utformet seg til en rekke metoder. Disse er som oftest stedbundne og mer eller mindre et resultat av myras eller torvas spesielle egenskaper og videre av hva slags redskap som har stått til disposisjon.

I sin enkleste form utføres torvstikkingen også no ved hjelp av en alminnelig stikkspade som kan være tverr, spiss eller avrundet foran (fig. 9). Det er dog i de fleste tilfelle mest hensiktsmessig å anvende spesielt forarbeidede torvspader og andre skjærerredskaper.

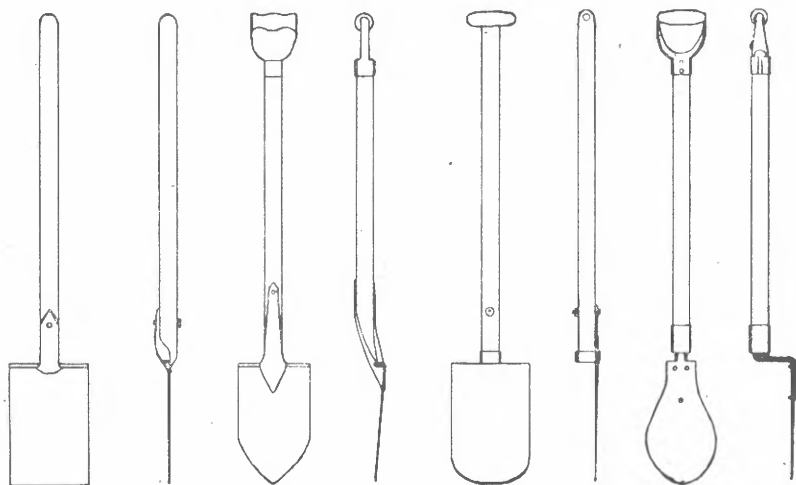

Fig. 9. Typer av torvspader.

I hvert fall bør spaden være plan og skarpslipt. En hendig torvspade fabrikeres no av Christiania Spigerverk. Denne er vist lengst til høyre på fig. 9.

Størrelsen og formen av de ferdigskårne torvstykker gjøres noe forskjellig, alt etter tørkeforholdene. Disse er følgelig også medbestemmende ved valg av stikkemåte. Det er da etter 2 forskjellige hovedprinsipper at håndstikking utføres, nemlig som ferdigstikking i benken eller som etterstikking på tørkefeltet.

1. Ferdigstikking i benken. Dette er den mest utbredte stikkingsmåte i Sør-Norge. Stikkingen kan utføres på flere måter som alle har til felles at torvstykkene gis den ferdige form og størrelse i torvbenken. Her skal nevnes de vanligste framgangsmåter.

Triangelmetoden (fig. 10) består i først å stikke løs en ca. 30 cm bred torvbenk ved loddrette stikk så dypt som mulig ved hjelp av en lang, smal spade. Ved nye loddrette stikk, vinkelrett på de første, deles benken opp i passende brede torvstykker (ca. 15 cm). Disse avdeles med horisontale stikk med en kort, bred spade til ca. 8—10 cm tykke torvstykker. Det tas 4 stykker på spaden i gangen (to i bredden og to i høyden) fra torvbenken. Varianter av denne metode er mer vanlig enn ren triangelstikking, idet samme spaden oftest brukes til alle stikk, og det tas bare et eller to torvstykker på spaden i gangen. Slik torvstikking er vanlig på Østlandet og i Trøndelag og dessuten på lokale steder langs kysten av Sør-Norge.

Sparkjærmetoden (fig. 11) ligner foregående, men de redskaper som nyttes er oftest helt andre. Også ved denne metode stikkes først løs en ca. 30 cm bred torvbenk («torvbee») ved hjelp av en

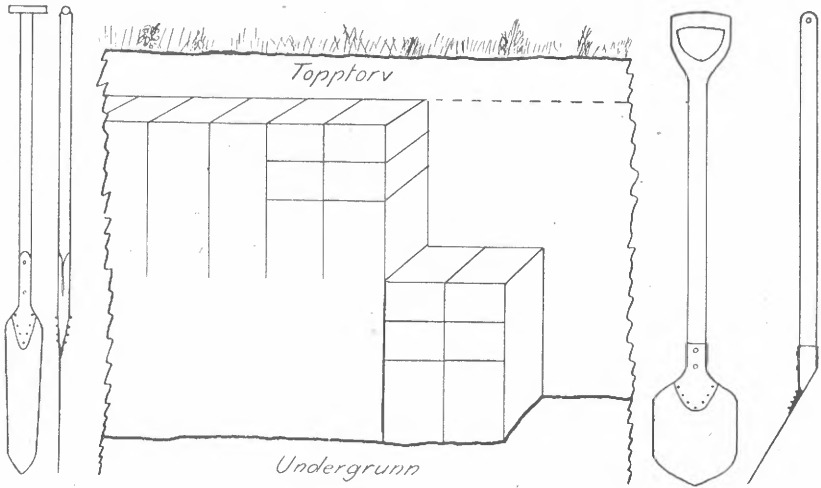

Fig. 10. Triangelstikking.

spesiell stikkspade. Ved lodrette stikk, vinkelrett på de første, skjæres («ristes») benken opp i passende brede søyler (ca. 20 cm) ved hjelp av en torvljå. Delingen vannrett utføres ved hjelp av en vanlig torvspade. Det tas som regel tre torver i høyden. Men også av denne metode er mange varianter, idet samtlige stikk kan utføres med en vanlig torvspade. Det regnes som regel 4 spadedybder («bot-tuer» eller «hakesidder» pr. m).

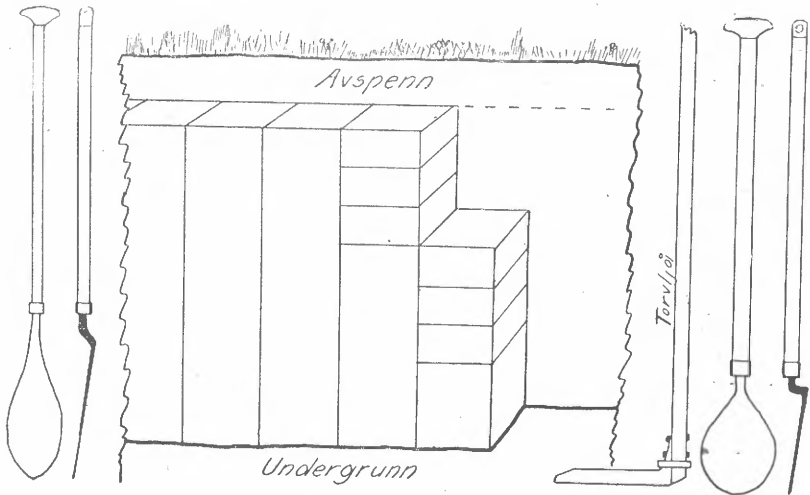

Fig. 11. Sparkjærstikking.

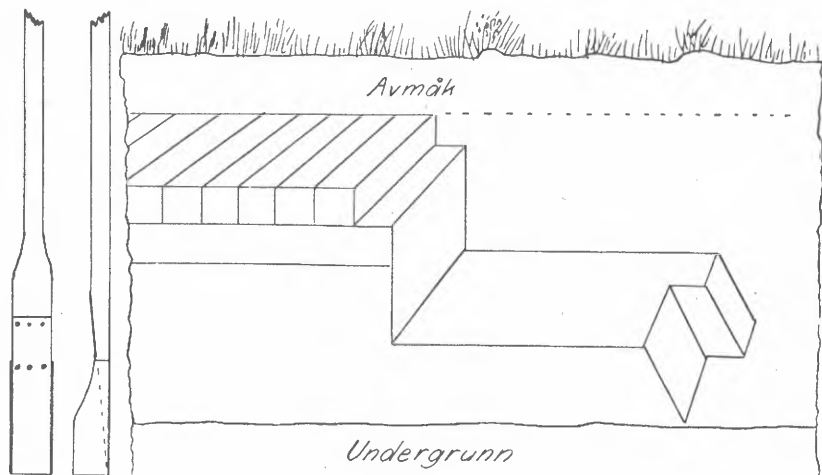

Fig. 12. Speiestikking.

Torvstikking etter Sparkjærmetoden har sin største utbredelse på Sørlandet og i Rogaland, spesielt på Jæren, men er for øvrig vanlig i deler av Hordaland og forekommer spredt også lenger nord.

Speiemetoden (fig. 12) utføres ved hjelp av en tynn vinkel-spade, såkalt «speie». En kan også her stikke løs torvbenken, men det mest vanlige er å bryte løs enden, således at en får torva ferdig med et eneste stikk. Torvstykkene får et noenlunde kvadratisk tverrsnitt med 10—12 cm kanter og kan gis forskjellig lengde, mest alminnelig 40 til 50 cm. Stikkene kan tas såvel loddrett som vannrett og på skrå. Vannrett stikking er mest alminnelig og heldigst for å få torva til å henge sammen. Loddrette eller skrå stikk tas oftest nærmest bunnen, men slike torvstykker har lett for å gå av under transporten og tørkingen. Speiestikking er vanlig på Vestlandet fra Rogaland til Trøndelag. Hvor torva er fiberren og rotfri og henger godt sammen er dette en rask stikkingsmåte. Dessuten får torvstykkene en form som ligner maskintorv. Det kan kanskje innvendes at torvstykkene er noe vanskeligere å tørke enn f. eks. ved «lompestikking», og at de er uskikket til hesjing i helt rå tilstand.

2. Etterstikking på tørkefeltet. Denne framgangsmåte er så godt som enerådende i Nord-Norge og kalles ofte klumpmetoden eller lompestikking (fig. 13).

Lompestikking foregår på 2 måter og består i først å stikke to vertikale stikk som danner en søyle med 15—30 cm sider (spadebladets bredde) og hvis dybde er avhengig av spadebladets lengde, som oftest 20—30 cm. Dette torvstykke («lompen») blir enten stukket eller brukket løs. Hvis torva er seig, må lompen stikkes løs i

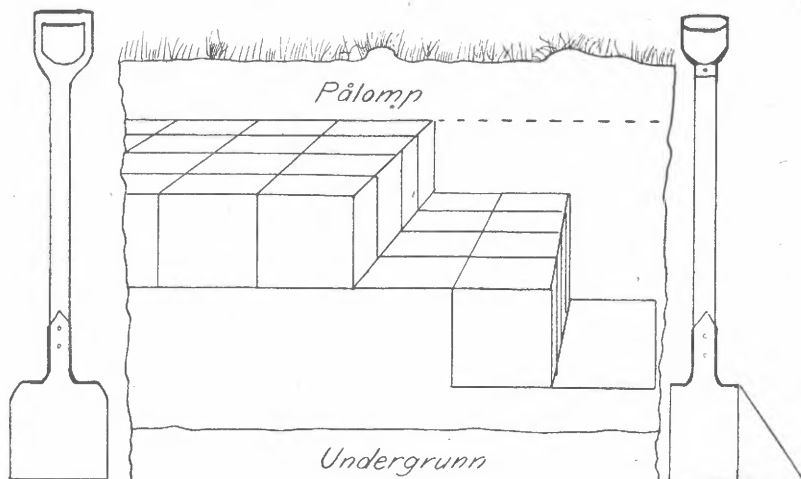

Fig. 13. Lompestikking.

bunnen (på undersiden), og en får tre stikk, to vertikale og et horisontalt pr. lomp. Svært ofte har myra imidlertid lett for å dele seg horisontalt, så torvstykkene med letthet kan brytes løs. Hver lomp krever da bare to stikk.

Det har også vært forsøkt med vinkelspade, hvorved lompen løsgjøres med ett eneste stikk. I løs, rot- eller trevlefri myr går det bra, men i seig myr er disse spader ikke å anbefale.

Flytningen av lompen fra torvbenken til transportmiddel skjer på spaden, eller ved hjelp av greip, høygaffel eller lignende redskap.

Ute på tørkefeltet deles lompen opp i 5—8 stykker alt etter lompenstørrelse og etter tørkeforholdene. Oppdelingen bør helst foretas parallelt med lagene i myra. Torva er da lettest å dele opp, og småstykkene henger best sammen. De redskaper som nyttes til å dele opp lompen med er forskjellige. Mest alminnelig er en skarp, tynn spade eller, hvor torva er særlig seig (lyngtorv), en stor kniv laget av en gammel ljå eller lignende.

Lompestikkingen er av mange ansett for å være den raskeste stikkingsmåte. Dens største fordel er at det blir relativt få torvstykker å lempe på, hvorved arbeidet med på- og avlesning under transporten av råtorva blir minst mulig. Videre vil etterstikkingen på tørkefeltet kunne utføres av kvinner og barn. Endelig får en tynne torvstykker som er lette å tørke når de settes på kant, og metoden krever liten tørkeplass.

Av mangler kan nevnes at en får temmelig ujevn flate for hver lompybde og dessuten en del løsmateriale, blant annet på grunn av tråkk, så metoden gir ikke lite spill. Torvstykkene blir dessuten av meget uensartet størrelse og form. Dette nedsetter torvas verdi som salgsvare.

Hvilken metode en enn velger å stikke etter, så gjelder det alltid å holde rette kanter. Mange bruker derfor snor for å få rette torvbenker eller maler (rammer) for de vertikale stikk.

Vil vi beregne hvor meget torv vi får av en torvbenk, er dette avhengig av stikkingsmåten (benkebredden). Ved *triangelmetoden* og *Sparkjærmetoden*, som begge forutsetter 30 cm lang torv, får vi 0,3 m³ råtorv (henholdsvis ca. 70 og 50 torver), svarende til ca. 2 hl tørr torv pr. m². Ved *speimetoden* (50 cm lang torv) får vi 0,5 m³ (ca. 100 torver), svarende til ca. 3 hl og ved *lompstikking* (1 m bred benk) 1 m³ (ca. 75 lomp), svarende til 6—7 hl tørr torv pr. m². Torvbenkens kvadratinnhold får vi som produktet av lengden og middeldybden. Alle torvstykker bør gjøres mest mulig like store, da de derved blir jevnt tørre og kan behandles samtidig.

C. Utlegging.

Torvstykkene transporteres fra torvbenken til tørkefeltet enten ved å bæres, trilles eller kjøres.

Hvis avstanden er meget kort, er det snarest å legge torvstykkene direkte ut på tørkeplassen («valen», «pallen») med spade, greip eller annet hensiktsmessig redskap. Ofte brukes også bare hendene. De vanlig brukte torvgreiper har 3 til 6 rette tander av jern eller tre (fig. 14). Disse brukes også vanlig til på- og avlesning under transport av torva.

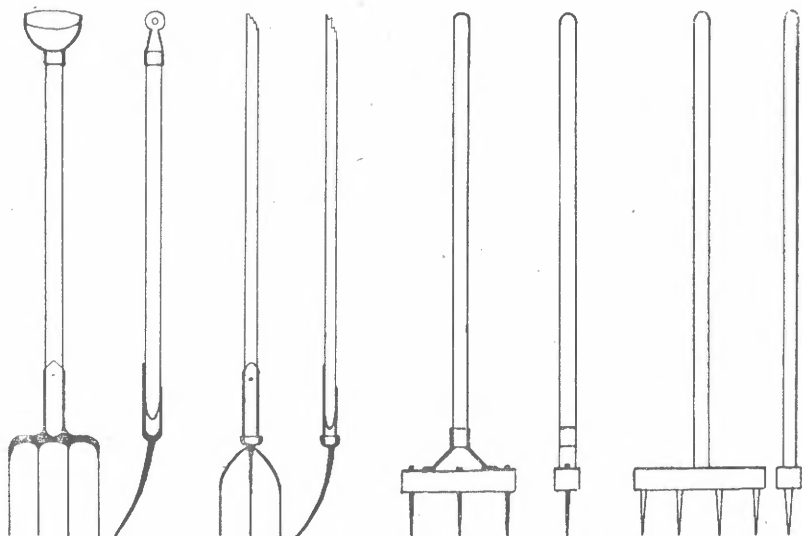

Fig. 14. Typer av torvgreiper.

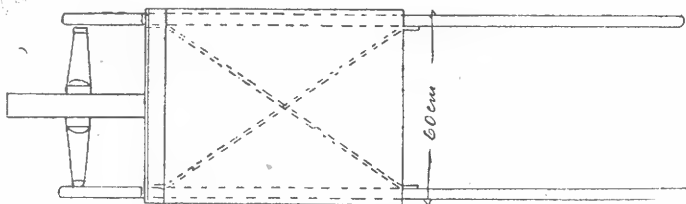
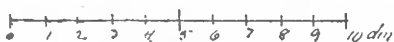
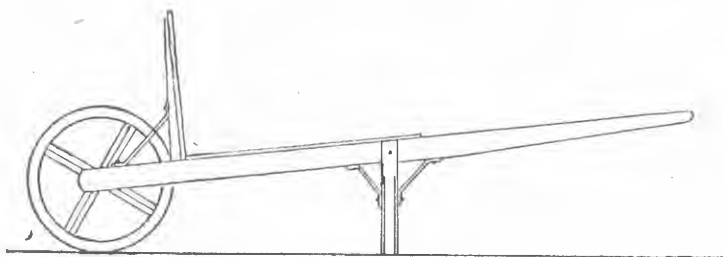

Fig. 15. Trillebår for transport av råtorv.

For noe lengere avstander er trillebår det mest vanlige transportmiddel. Denne bør ha rette armer, flat bunn og være uten sidekanter (fig. 15). Hjulet bør ha bred felg, men det er likevel som regel nødvendig å bruke trilleplanker på myr.

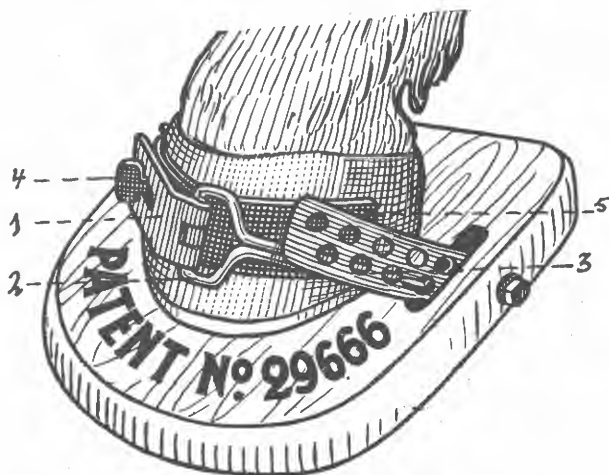

Fig. 16. Truge.

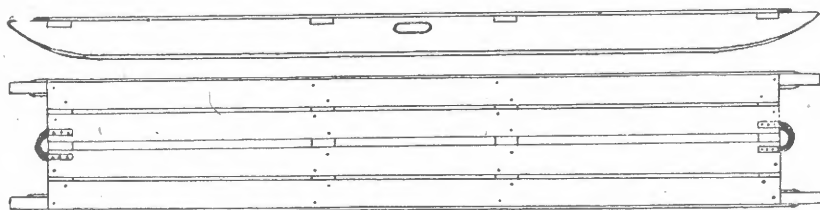

Fig. 17. Nordpolslede.

Et nytt transportmiddel for stikkørvtorv er den såkalte «Torvbjørn». konstruert av Aksel Sæther, Faksdal pr. Namsos. Etter uttalelser av torvprodusenter som har brukt apparatet, er «Torvbjørn» et praktisk transportmiddel som fortjener å bli bedre kjent¹⁾.

Hvis det er lang avstand til tørkeplassen, og det er anledning til det, bør nyttes hest til transporten. På myr bør hesten forsynes med truger (fig. 16). Som kjøredøning brukes vogn eller slede. Vogn egner seg best på fastmark eller berg. Torvvogna bør helst ha små hjul med brede felger, eventuelt gamle bilringer. Av sleder brukes mange typer. De bør ha treskoninger og ikke være jernbeslåtte av hensyn til friksjonen. En praktisk type er de såkalte «nordpolsleder» (fig. 17), eller bare to side om side sammenslåtte, tykke bord (transportbretter) med en hestesko i hver ende til å feste draget i. For å kunne nytte slike må tørkeplassen være godt planert. Fordelen

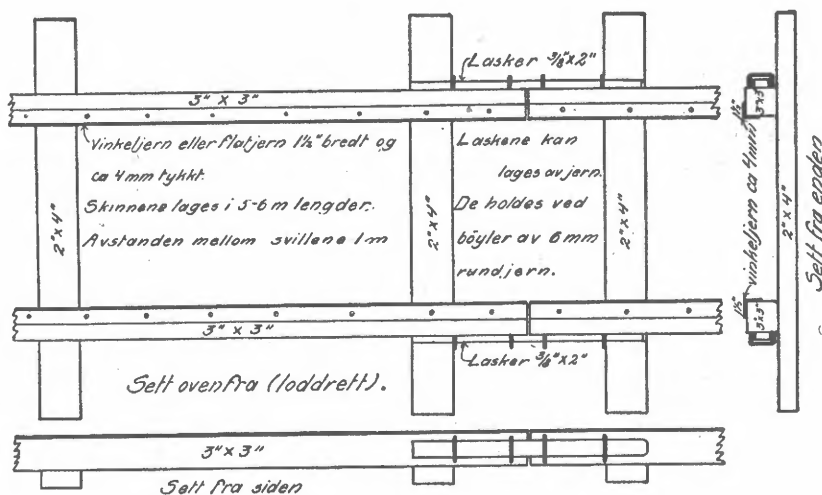

Fig. 18. Skinner av jernbeslåtte trelekter.

¹⁾ Jfr. Medd. fra Det norske myrselskap nr. 6, 1941 og nr. 2, 1943.

ved disse lave kjøredoninger er at de kan leses direkte fra torvgrava ved å plaseres langs torvbenken. Og ute på tørkefeltet kan torva veltes forsiktig av. På denne måte behandles torva så det blir minst mulig spill.

Når det gjelder særlig lang transport, kan det svare seg å anskaffe sporbane og traller. Billige skinner kan lages av tre (3" × 3" boks) beslått med vinkeljern, flattjern, halvrundtjern eller gamle vannledningsrør (fig. 18).

Leggeplassens størrelse til en bestemt torvproduksjon vil avhenge noe av stikkemåten og ellers av hvor tett torva legges. Når en kjenner torvtykkelsen og forutsetter et visst mellomrom mellom hver torv, kan en regne seg til hvor stor tørkeplass som trenges. Slike beregninger har vanskelig for å stemme i praksis, men de kan gi en viss pekepinn. Under forutsetning av at mellomrommene mellom torvstykkene utgjør et like stort samlet areal som det torvstykkene dekker, får vi — når torva settes på kant — at 1 m³ råtorv krever 15 m² tørkeplass etter triangelmetoden, 10 m² etter Sparkjærmetoden, 20 m² etter speiemetoden og 8 m² etter lompmetoden. Det er imidlertid vanskelig å få alle torvstykkene til å stå på kant for Sparkjær- og lomptorvas vedkommende, så en bør her regne med et par m² tillegg pr. m³. Vi skulle således behøve mellom 10 og 20 m² tørkeplass pr. m³ råtorv eller 15 til 30 m² pr. m³ tørr torv. Det stemmer godt med praksis, hvor en gjerne regner med å kunne plasere 30 til 50 m³ tørr torv pr. dekar.

Ved disse beregninger er gått ut fra en gjennomsnittsdimensjon av 10 × 15 × 30 cm for triangeltorv, 10 × 20 × 30 cm for Sparkjærtorv, 10 × 10 × 50 cm for speietorv og 25 × 25 × 25 cm for lomptorv. Under denne forutsetning får vi henholdsvis 222, 167, 200 og 320 stykker av 1 m³ råtorv. Det er da regnet med 5 torver av hver lomp. Det blir i samme rekkefølge på tørkeplassen 15, 17, 10 og 40 stykker pr. m², eller tusep ganger så meget pr. dekar. Ved flatt utlegg behøves henholdsvis 20, 21, 20 og 40 m² tørkeplass pr. m³ råtorv. Det blir 11, 8, 10 og 8 torver pr. m², men de legges gjerne noe tettere.

D. Tørking.

Tørkingen av torva, og da i særdeleshet av stikktorv, har alltid vært den vanskeligste side ved torvdriften. Det er derfor også dette problem som har vært viet størst oppmerksomhet.

Som nevnt foran inneholder råtorva opptil 90 % vann, mens torv som regnes for tørr ikke bør inneholde over 30 % og helst bare 20—25 % vann. Jo mindre, desto bedre, idet brennverdien øker sterkt med avtagende vanninnhold. Ved tørkingen må altså torvas vanninnhold senkes fra ca. 90 til ca. 25 %. Pr. m³ råtorv representerer dette en vannmengde av ca. 875 l, idet en m³ råtorv inneholder ca. 900 l vann, og den samme tørrstoffmengde (ca. 100 kg) i lufttørr tilstand ca. 25 l vann. Ved å senke råtorvas vanninnhold fra 90 til

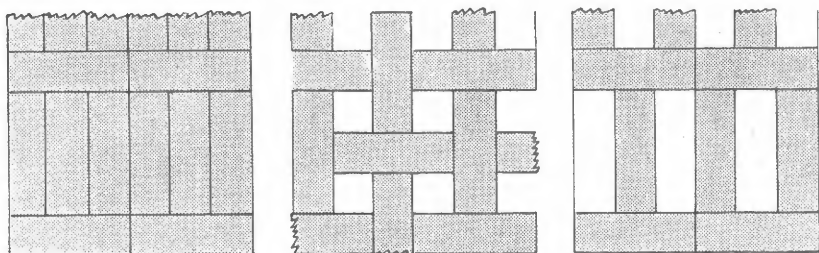

Fig. 19. Utlagt torv.

80 % letner imidlertid torva til det halve, idet 10 kg tørrstoff med 90 % vann veier 100 kg, mens den samme tørrstoffmengde med 80 % vann veier 50 kg (10 + 40). I praksis lar det seg gjøre ved grøfting av myra å senke vanninnholdet disse 10 % og derved spare atskillig kraft under stikkingen og transporten av råtorva.

Den videre tørking av stikktorv foregår så enten på bakken eller i hesje. Bakketørk har hittil vært det vanlige, men i de senere år er hesjetørking sterkt anbefalt.

1. Tørking på bakken. Til bakketørk kan nyttes myr, fastmark eller berg som tørkeplass.

Myr vil bli brukt i de fleste tilfelle og kan være bra. Det er da absolutt påkrevd at myra er tørr i overflaten. Det skulle synes temmelig unødvendig å nevne dette, men det viser seg at en i praksis meget ofte treffer på tørkeplasser som er så våte at de er helt uskikket. Det koster som regel svært lite arbeid å rette på dette forhold ved å ta noen grunne grøfter som helst bør lukkes, men som også kan være åpne hvor de ikke er til hinder for transporten av torva. Myr er ofte den mest hensiktsmessige tørkeplass, da den som regel ligger nærmest torvtaket og krever kort transport av råtorva. Myr er dessuten oftest noenlunde flat og forholdsvis lett å planere. Det kan dog ofte være vanskelig å bruke hest til utkjøring av torva på myr. Men ved bra utgrøfting og ved å bruke truger på hesten skulle det gå i de fleste tilfelle hvor myra er noenlunde fast.

Avtorvet myr har gode betingelser som tørkeplass, men har vært lite brukt, fordi den oftest ligger der uplanert og i en sump. Ved rasjonell behandling (grøfting og planering) vil den ha mange fordeler framfor den uavtorvøde myr. Det betinger den korteste og letteste transport av råtorva, da arealet ligger kloss inn til torvbenken og lavere enn denne. Videre vil her oftest kunne brukes hest til utkjøringen. Men på slik tørkeplass er oftest luftvekslingen dårligere enn oppe på myra, så torva tørker senere. I mange tilfelle er det praktisk og nødvendig for den beste arbeidsordning å bruke myra som tørkeplass både før og etter avtorvingen.

Fastmark er bedre enn myr som tørkeplass når transport-

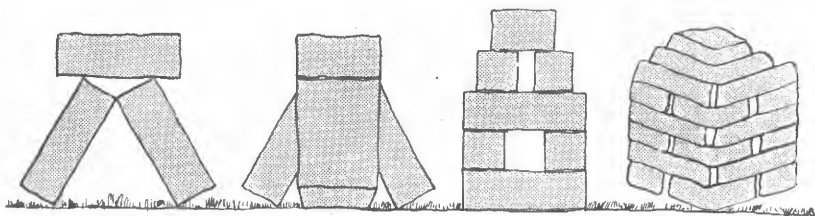

Fig. 20. Torvkrakker.

forholdene ellers er like. På tørr fastmark tørker nemlig torva forttere enn på myr, og overflatevannet siger snarere ned etter regnperioder. Her vil alltid kunne nyttes hest til transporten utover tørkefeltet og til innbergingen av torva. Det er dog ofte nødvendig å grøfte også fastmarken, og planeringsarbeidet vil som regel være noe større enn på myr.

Berg eller snaufjell er best som tørkeplass, da torva her tørker fortest og får ikke anledning til å trekke fuktighet fra underlaget. Men berg er oftest kupert, så transporten hindres. Langs kysten kan dog ofte være temmelig flate og jevne sva berg som byr på de beste betingelser for torvtørking. Og disse ses flittig brukt, selv om torva må bæres oppover skråningene.

Felles for all bakketørk er at torva blir spredt utover en forholdsvis stor flate hvor eventuell nedbør kommer i berøring med hvert eneste torvstykke. Regn umiddelbart etterat torva er lagt utover

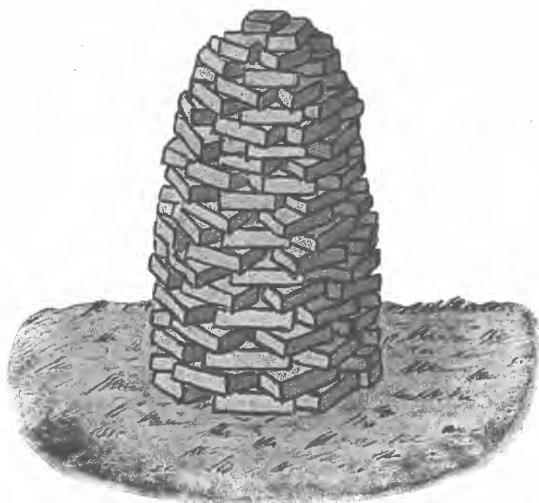

Fig. 21. Torvkuve.

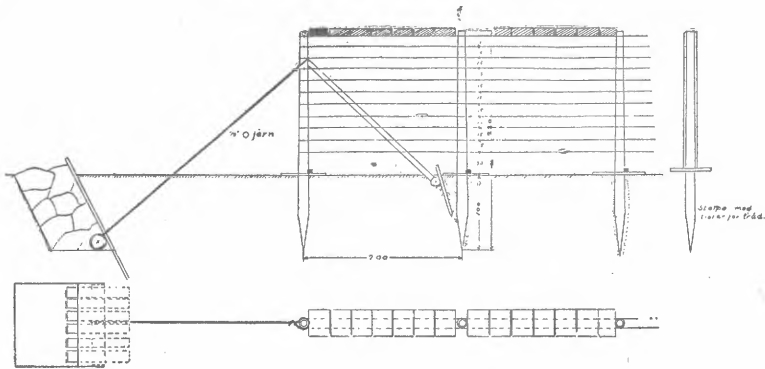

Fig. 22. Stasjonær torvhesje.

kan derfor gjøre stor skade. Også meget sterk soltørk kan da være uheldig fordi torva har lett for å sprekke og gå i stykker. En bør under tørkingen fortrinnsvis sette torvstykkene på kant. Derved vil også fordunstningsflatene bli størst mulig (fig. 19).

Den videre behandling av torva på tørkefeltet er vidt forskjellig, alt etter tørkeforholdene, stykkenes form og skikk og bruk. Torva blir dog alltid liggende noen dager til den har fått skorpe. Ofte blir den snudd, kantsatt eller reist (krakket) direkte.

Krakkingen foregår på flere måter (fig. 20). Det gjelder å få krakket torva så tidlig som mulig. Derved blir skaden ved nedbør mindre. Mange steder lar en torva stå i krakkene til den er tørr nok til innberging og lagring. Det er da nødvendig å krakke om igjen bunntorva, da denne gjerne er fuktig av underlaget.

Som regel blir dog torva først satt opp i kuver («såter», «røyg» eller «røyler») (fig. 21). Disse er av forskjellig størrelse og navn i de forskjellige landsdeler, men ellers av noenlunde samme form. På Jæren regner en at det er $2\frac{1}{2}$ à 3 «røyg» i et karmkjerrelass. I Nordhordland inneholder en «røyle» ca. 5 hl eller 150 torv. Enkelte bruker hule «røyler» og påstår at disse tørker fortere. Andre sløyfer krakkingen og røyler torva direkte. I det hele tatt har nær sagt hver bygd og ofte også hver torvprodusent sin spesielle framgangsmåte når det gjelder behandlingen av torva under tørkingen. Såvel krakkene som kuvene bør plaseres på forhøyninger og de tørreste plaserene.

2. Tørking i hesjer. For strøtorv har hesjing lenge vært en vanlig brukt tørkingsmåte. Og de hesjer som det blir tale om å bruke for brenntorv er i hovedtrekkene de samme som for strøtorv. Av torvhesjer har vi to hovedtyper, den stasjonære og den

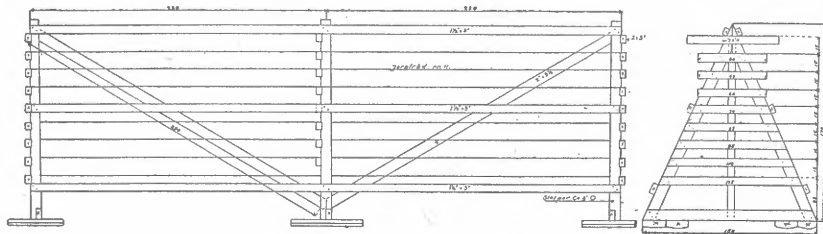

Fig. 23. Flyttbar torvhesje.

flyttbare. Av hver av disse typer er mange forskjellige konstruksjoner¹⁾.

Den stasjonære torvhesje (fig. 22) er billigst i anskaffelse fordi den kan gjøres ganske enkel. Det kan brukes 2 eller 4 tråder i bredden og 6—8 i høyden. Hovedsaken er at hesjen festes godt i endene. Bardunene bør være av meget tykk streng eller rundjern. Jerntråd til slike hesjer kan langs kysten ofte skaffes meget billig. Brukt laksenotstreng er brukbar. Den bør være så tykk som mulig, helst nr. 6 eller 8, men nr. 10 og 12 kan også brukes. Jo tynnere tråd en har, desto kortere må avstanden være mellom stolpene.

Den flyttbare torvhesje (fig. 23) er noe kostbar i anskaffelse, men mest fordelaktig i bruk. Den gjøres i seksjoner av 5 m lengde som kan bæres av to mann. Disse hesjer kan lett tas inn om vinteren, etterses og repareres.

Trådhesje, stasjonær eller flyttbar, har en stor svakhet, derved at tråden har lett for å trenge seg inn i torvstykkene, så disse tørker fast. Det kan motvirkes ved å la torva tørke en del før den hesjes. Bare riktig seig torv kan hesjes direkte. Bedre enn streng er det å bruke lekter eller rajer. Hesjene kan settes parallelt med eller helst loddrett på torvbenken.

Hesjer bør uten tvil gis mer innpass under vanskelige tørkeforhold. Transporten av råtorva blir redusert til et minimum, og torvsesongen kan forlenges betraktelig. De samme hesjer kan brukes 2—3 ganger i en sesong. Og spesielt hvor myrene ligger langt unna byr hesjing på store fordeler også arbeidsmessig sett. Torva behøver nemlig ikke tilsyn fra den legges i hesja til den er tørr. Torva settes helst på kant i hesjene. Og øverste raden kan legges i forband til tak.

Det kan også settes tak over hesjene for bedre å bevare øverste torvlaget. Videre kan flere hesjer plasseres ved siden av hverandre under samme tak i såkalte hesjeskur. Og endelig finnes en type av tørkehus, hvor råtorva stables på hyller av løse bord eller lekter, omtrent som i et teglsteinstørkeri. Etter hvert som torva blir tørr slippes den ned, og hyllene kan fylles på nytt. Slike kombinerte

¹⁾ Jfr. A. Ording: Kort veiledning i torvstrødrift, Medd. fra Det norske myrselskap nr. 3 og 4, 1942.

hesje- og torvhus brukes fortrinsvis ved stikkørdrift i høyfjellet, men kan også brukes i kyststrøk hvor tørkeforholdene er særlig vanskelige.

Torvsesongens lengde er i første rekke avhengig av de klimatiske forhold, men dessuten av tørkemåten og arbeidsordningen. De klimatiske forhold har vi ingen makt til å forandre. Det er her nedbørsmengden, nedbørsfordelingen, sol- og vindforholdene og luftfuktigheten som er avgjørende for tørvtørken. Det viser seg som regel at været om våren og forsommeren ligger gunstigst an. Ved å komme tidlig i gang vil vi altså oppnå både forlenget torvsesong og bedre tørkeforhold. Det gjelder da å holde telen borte fra torvbenken. Ofte kan hesjing bli nødvendig hvor tørkeplassen er ubekvem. Som regel bør all torvstikking være slutt til midten av juli og helst før.

E. Lagring.

Når torva er noenlunde tørr, legges den sammen i større lager. Det er ofte vanskelig, iallfall langs kysten, å få torva godt tørr i kuvene. Derfor er ettertørking på lagerplassen en viktig side ved torvdriften. Men denne tørking tar lang tid, og derfor bør en helst ha torv noen måneder på forskudd. Enkelte lagrer torva et helt år før den brennes, og det lønner seg utvilsomt.

Oppbevaringen av torva kan skje enten i stakk eller hus.

Stakk er en meget brukt og godt brukbar oppbevaringsmåte. Den er billig og lettvinnt. Hvor stakkene settes på myr eller fastmark bør de gis et underlag av bord, bakhun, kvist eller lyng, da bunn-torva ellers vil trekke til seg fuktighet. I stakkene legges torvene ytterst i 2—3 lag med gode forband og kastes i midten. Det er derfor nødvendig å velge ut den fineste torva til ytterlag. For det er viktig at stakkens sider gjøres så jevne som mulig forat vannet lettere kan renne av. Den nedre del av stakken kan gjerne være temmelig loddrett, men sidene må iallfall i øvre halvdel skråne innover mot midten. Stakkene må tekkes med bordlemmer, jernblikk eller papp.

Av stakker er den runde type (fig. 24) mest alminnelig. Størrelsen kan være vidt forskjellig. Vanlig er en diameter på 2 til 3 m ved grunnen og 2—3 m i høyde. En slik stakk inneholder fra ca. 4 til ca. 12 m³ torv. Innholdet kan noenlunde tilnærmet beregnes som $\frac{2}{3}$ av grunnflaten $\times$ høyden. Når en begynner å ta av en rund stakk, må en helst ta hele stakken så snart som mulig.

Bedre stakker er den avlange type (fig. 25). Disse bør ikke gjøres over 2 m brede, mens lengden kan være vidt forskjellig. Høyden kan også varieres, men bør ikke overstige 3 m. Kubikkinnholdet er produktet av tverrsnittets flateinnhold og lengden. Torva ettertørkes bedre i de avlange enn i de runde stakker, og av disse (de avlange) kan en ta torv fra enden mens taket ligger på. For å få den riktige form på stakkene bør lages maler som stilles opp i hver ende. Og

Fig. 24. Torvstakk, rund type.

mellom malene spennes snorer til å legge etter.

Hus er likevel det beste til oppbevaring av torva. Torvhuset («torvløen», «torvskuret» eller «torvsjåen») må bygges på tørr grunn, helst berg eller fastmark. Hvor myr må nyttes grøftes tomten godt, og det bør helst legges golv av bakhun eller ris. Torvhuset kan bygges enkelt eller dobbelt etter behovet.

Et enkelt torvhus (fig. 26) bør helst ikke være over 2 m bredt og største høyde ca. 3 m. Lengden kan være forskjellig. Med 5 m lengde rommer et slikt hus ca. 20 m³. Her ettertørker torva godt, hvilket er meget viktig, da en ofte kan måtte ha den temmelig rå i

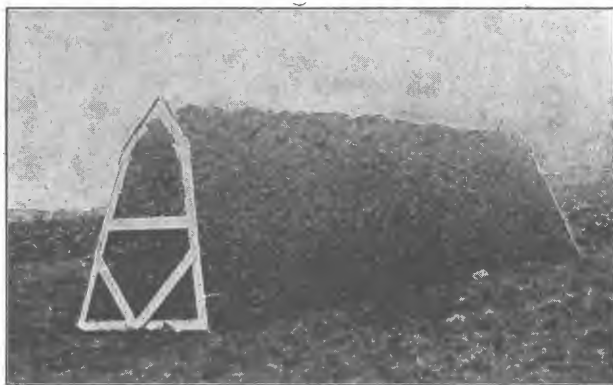

Fig. 25. Torvstakk, avlang type.

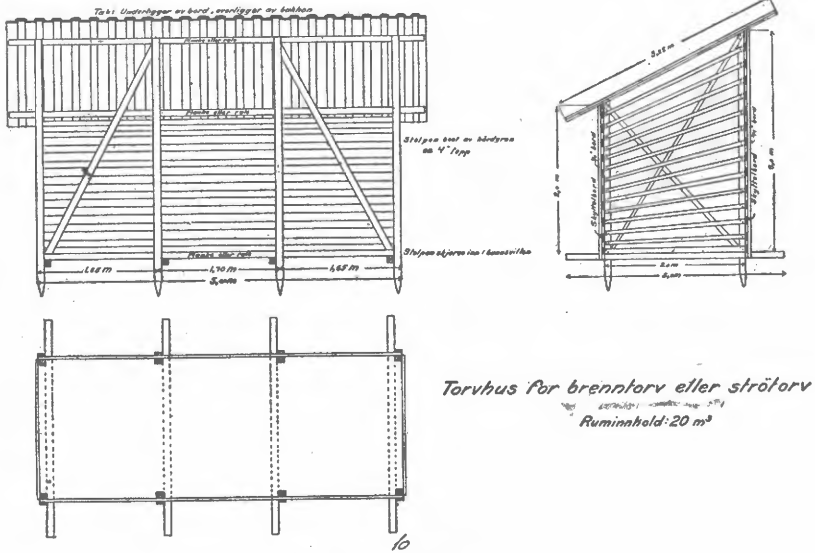

Fig. 26. Enkelt torvhus.

hus for i det hele tatt å få den berget før høstregnet setter inn.

Hvis det er behov for større hus, kan de gjøres dobbelte. Det vil si en bygger 2 enkle ved siden av hverandre med 1—2 m bred gang mellom og under samme tak. Gangen etter midten fylles ikke med torv, men tjener til gjennomlufting og er dessuten grei å ha under fylling og tømning av huset.

De torvhus som en ser brukt har ofte for tette vegger og er gjerne for brede. Det er bare på værsiden at det er nødvendig å ha tett kledning. De andre sider kan gjerne ha et par tommers åpning mellom hvert bord. Men taket må være tett. På de enkle torvhus kan brukes skråtak som heller mot værsiden, eller i kyststrøk kanskje helst mønetak, noe som alltid brukes på dobbelte hus.

De forannevnte hesjeskur og tørkehus gir torva den beste oppbevaring, men de vil jo falle kostbare i anskaffelse når det gjelder større torvmengder.

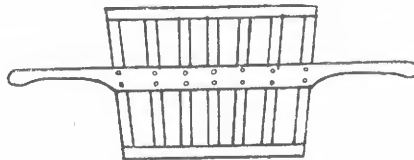

Fig. 27. Bærebåre.

Transporten av torva fra tørkeplassen til lagerplassen kan skje med de samme transportmidler som nyttes for råtorva. Det er dog meget alminnelig å bære torva til stakken eller huset i sekker, «kiper» eller «kaser». Bedre er det å nytte bærebærer (fig. 27) eller trillebår med karm. Hvor det er høve til det bør jo hest nyttes også til sammenkjøringen. Og for større anlegg med sporbane nyttes selvsagt denne.

Som regel lagres torva på eller i nærheten av myra for senere å transporteres til forbruksstedet, ofte på vinterføre. På Vestlandet er svært ofte strukket løypestreng til høytliggende myrer, og hjemtransporten skjer ofte med båter. Ellers er transporten hjem ofte det mest arbeidskrevende ved hele stikktorvdriften. Hvor myrene ligger avsides og mangler vegforbindelse, er en ofte henvist til å bære torva lange strekninger, til dels i vanskelig lende.

På dette område kan gjøres meget for å spare tid og arbeide ved å anlegge brukbare kjøreveger fram til torvmyrene. Det er ofte mer manglende tiltak enn utgiftene som har vært til hinder for slike veganlegg. Men på den annen side ville offentlig støtte til torvtransportveger ofte være berettiget i likhet med støtte til skogs- og seterveger. Jordvernkomiteen har i noen av sine innstillinger foreslått dette som et av de botemidler som kan komme på tale mot jordødeleggelsen i enkelte kystbygder.

Forts.

Medlemskontingenten.

Til samtlige årsbetalende medlemmer sendte vi i sommer trykte postanvisninger til bruk ved innbetaling av årskontingenten. Det viser seg at det enda er nokså mange som ikke har betalt. Det ville være en fordel for så vel medlemmer som myrselskapet om kontingenten ble ordnet straks, så inkassering pr. postoppkrav kan unngås.

Vi minner om at det er anledning for årsbetalende medlemmer å bli livsvarige medlemmer av myrselskapet ved å betale kr. 50.00 engang for alle. De livsvarige medlemskontingenter blir avsatt til et fond («Livsvarige medlemmers fond») hvis avkastning i sin helhet går til fremme av de formål som selskapet arbeider for (kfr. selskaps lover som er tatt inn i hefte nr. 3, 1943). Myrselskapet ser gjerne at flest mulig tegner seg som livsvarige medlemmer.
